

СТАНИСЛАВ ЛЕМ

ИСТИНАТА

Превод от полски: Александра Никифорова, 1973

chitanka.info

Седя и пиша тук, в затворената стая с врата без дръжка. Прозорецът също не се отваря и стъклото му е нечупливо. Аз пробвах. Не от желание да избягам и не от злост — просто исках да се убедя. Масата ми е от орехово дърво. Хартия имам в изобилие. Да се пише е разрешено. Само че никой не чете всичко това. Но аз все пак пиша. Не обичам самотата, а да чета не мога. Каквото и да ми дават за четене, от горе до долу е лъжа, буквите започват да танцуват пред очите ми и аз губя търпение. Това, което има в книгите, не ме интересува ни най-малко от мига, в който разбрах как стоят нещата в действителност.

За мен се грижат много. Сутрин — вана, топла, леко ароматизирана. Аз установих по какво се различават дните в седмицата: във вторник и в събота водата ухае на лаванда, а в останалите дни — на хвойна. След ваната — закуска и лекарска визита. Един от младите лекари, не помня името му (не че паметта ми нещо не е в ред — просто сега се мъча да не запомням несъществените факти), се интересуваше от моята история. Аз му разказах два пъти всичко от игла до конец, а той записа разказите ми на магнитофон. Вероятно искаше да повтори, за да сравни двата записа и по този начин да установи кое в тях остава непроменено. Аз му казах, че мисля върху всичко това; казах му също, че детайлите не са съществени.

Попитах го дали се кани да представи моята история като „клиничен случай“, за да привлече към себе си вниманието на медиците. Той леко се смути. Може би така ми се стори; във всеки случай оттогава той престана да проявява разположение към мене.

Но всичко това няма значение. И това, до което се добрах отчасти по волята на случая, отчасти благодарение на други обстоятелства, в известен смисъл също няма значение.

Съществуват два вида факти. Едните могат да се окажат полезни — например фактът, че водата кипи при сто градуса и се превръща в пара, съгласно законите на Бойл-Мариот и Гей-Люсак; благодарение на това в съответната епоха се оказа възможно конструирането на парната машина. Факти от друг вид нямат такова конкретно значение, понеже се отнасят до всичко, с тях нищо не можеш да сториш, за тях няма никакво приложение — и в този смисъл са излишни. Понякога те могат да имат неприятни за някого последствия.

Бих излъгал, ако почна да твърдя, че съм доволен от сегашното си положение и че ми е свършено безразлично какво е написано в

историята на моето заболяване. Но аз зная, че единствената ми болест — това е самото ми съществуване и че вследствие на тази болест, която винаги има съдбоносен край, ми се удаде да се добера до истината и поради това изпитвам някакво удовлетворение както човек, който съзнава правотата си въпреки мнозинството. В моя случай — въпреки целия свят.

Аз мога да се изразя така, понеже Маартенс и Ганималди не са живи. Истината, която ние тримата открихме, ги уби. Преведено на езика на мнозинството, тези думи означават само, че е станало нещастие. В действителност то има своето място — но значително по-рано, преди милиарди години, когато слоевете огън, откъснали се от Слънцето, са започнали да се навиват в кълбо. Това е било началото на агонията, а всичко останало, включително тъмните канадски борове под прозореца, и чуруликането на болногледачката, и моите драсканици по хартията — всичко е вече само задгробен живот. Знаете ли чий? Всъщност не знаете.

А нали обичате да гледате в огъня? Ако не обичате, то е от благодарумие или от дух на противоречие. Вие само опитайте да седнете пред огъня и да отвърнете поглед от него — и веднага ще се убедите, че той ви притегля. Това, което става в пламъците (а там става твърде много), ние дори не можем да го назовем. Ние притежаваме за него около дузина нищо незначещи обозначения. Впрочем аз и понятие нямах за тези неща, както и всеки от вас. И въпреки откритието си аз не станах огнепоклонник, тъй както материалистите не стават (във всеки случай не са длъжни да стават) материепоклонници.

Впрочем огънят... Той е само намек. Напомняне. Затова ми става смешно, когато добродушната докторка Мериа обяснява на някого от външните (това, разбира се, е поредният лекар, посетил нашето образцово заведение), че човекът, който се грее на слънцето — ето този, хилавият — е параноик. Забавна думичка, нали? Параноик. Тя означава, че моята, противоречаща на реалността система има за знаменател огъня. А аз като че ли вярвам в „живия огън“ (по израза на достопочтената Мериа). Разбира се, в това няма и капка истина. Огънят, който ние обичаме да гледаме, е жив не повече от фотографиите на нашите скъпи покойници. Него можеш да изследваш цял живот и до нищо да не се добереш. Действителността както винаги се оказва много по-сложна. Но затова и много по-злобна.

Вече доста нещо изписах, а съдържанието му е малко. Но причината е, че имам време в излишък. Нали аз зная, че когато работата стигне до сериозните неща, когато всичко за тях бъде вече разказано, аз наистина бих могъл да изпадна в отчаяние — чак до мига, когато тези записки бъдат унищожени и аз получа възможността да пиша всичко отново. Аз никога не повтарям едно и също. Аз не съм грамофонна плоча.

Иска ми се Слънцето да надникне в стаята ми, но през този сезон то ме навестява само около четири часа, и то не за дълго. Иска ми се да го наблюдавам известно време през хубав голям телескоп — например този, който Хъмфри Фиилд монтира преди четири години в Маунт-Уилсън.

Може би е вече време да ви запозная с тази истина, до която достигнах благодарение на случая и на своята любознателност.

Аз тогава бях физик. Специалист по високите температури. Това е специалист, който се занимава с огъня така, както гробарят се занимава с хората. Заедно с Маартенс и Ганималди ние работехме с големия Боулдерски плазмотрон. Преди години науката действуваше в несравнимо по-ограничени мащаби — епруветки, реторти, стативи — и резултатите бяха съответни. А ние вземахме милиарди вата енергия, пускахме я във вътрешността на електромагнита, всяка секция на който тежеше по седемдесет тона, а във фокуса на магнитното поле поставяхме голяма кварцова тръба.

Електричният разряд преминаваше през тръбата от единия електрод към другия и силата му беше такава, че смъкваше от атомите електронните им обвивки и оставаше само каша от нажежени ядра, изроден ядрен газ, тоест плазма, която би взривила и би превърнала в гъбовиден облак нас, бронята, зданието и светещия му купол — и всичко това би станало за само една стотиленардна част от секундата, по-бързо дори от мисълта за възможността за подобна катастрофа. Ако не беше магнитното поле.

Това поле свиваше разрядите в плазмата, увиваше ги в пулсиращ огнен шнур, пръскащ твърдо лъчене, който се простираше от електрод до електрод и вибрираше във вакуума вътре в кварца; магнитното поле не позволяваше на оголените ядрени частици с температура милион градуса да се приближат до стените на съда; то охраняваше нашата работа. Но това вие ще намерите във всяка популяризаторска книжка, а

аз излагам неумело тия неща само за да спазя реда, защото все трябва да се започне с нещо, а е трудно да сметнем за начало на тази история вратата без дръжка или платнената торба с твърде дълги ръкави. Наистина аз тук вече започнах да преувеличавам, защото такива торби — усмирители ризи — вече не се употребяват. Те станаха ненужни, откакто бяха открити силно действащите успокоителни препарати. Но стига за това.

И тъй, ние изследвахме плазмата, занимавахме се с плазмените проблеми, както се полага на физици: теоретически, математически, практически, свещенодействащо, възвишено и тайнствено — поне в този смисъл, че се отнасяхме пренебрежително към натиска на нашите несведущи в науката, нетърпеливи финансови опекуни; те искаха резултати, които да осигурят практическо приложение. В онова време беше много на мода да се дрънка за такива резултати или поне за тяхната вероятност. Именно за това, че трябваше да се появи вече съществуващият дотогава само на книга плазмен двигател за ракетите: много нужен беше плазмен взривител за водородните бомби — теоретически разработваха даже водороден реактор на базата на плазмения шнур. С една дума, ако не бъдещето като цяло, то поне бъдещето на енергетиката и на транспорта виждаха в плазмата. Плазмата беше, както вече казах, на мода. Да се занимаваш с нейното изследване се смяташе за добър тон, а ние бяхме млади, искахме да извършим това, което е най-важно и което може да донесе успех, слава... впрочем не зная!

Нашите изследвания, както и тези на другите плазмолози ни доведоха след известно време в областта на явления колкото неразбираеми, толкова и неприятни. До известна граница — до границата на средните температури (средни в космичен смисъл, тоест такива, които преобладават на повърхността на звездите) — плазмата се държеше послушно и солидно. Ако я свързвахме по съответен начин — с помощта на магнитното поле или на някакви хитроумни фокуси, основани на принципа на индукцията, — тя позволяваше да я впрегнат в ярема на практическото приложение и енергията ѝ уж можеше да бъде използвана. Уж, защото за поддържането на плазмения шнур се изразходваше повече енергия, отколкото се получаваше от него; разликата възникваше за сметка на изгубената лъчиста енергия, а и за сметка на нарастващата ентропия. Балансът засега не се слагаше в

сметката, защото на теория излизаше, че при по-високи температури загубата автоматично ще се намали. По такъв начин действително се получаваше някакъв прототип на реактивно двигателче и даже на генератор за ултратвърди гама-лъчи. Но същевременно плазмата не оправдаваше многото надежди, които ѝ възлагаха. Малкият плазмен двигател функционираше, но тези, които се проектираха с по-голяма мощност, се взривяваха или преставаха да се подчиняват. Оказа се, че плазмата в определен диапазон на термични и електродинамични възбуждания се държи не така, както бе предвидено теоретически; това възмущаваше всички, защото теорията беше съвършено нова и удивително изящна в математично отношение.

Случват се такива неща; нещо повече — трябва да се случват. Затова много теоретици, в това число и нашата група, не се смущавахме от тази непокорност на явленияето и се захванахме да изучаваме плазмата там, където тя се държеше най-опърничаво.

Плазмата — това има известно значение за моята история — изглежда много внушително. Тя прилича на отломка от Слънцето, и при това от централната му зона, а не от прохладната хромосфера. По блясък не отстъпва на Слънцето — напротив, превишава го. Тя няма нищо общо с бледозлатистите танци на вторичната, вече окончателна смърт, която ни демонстрира дървото, съединило се с кислорода в огнището; нито с бледолилавите свистящи конуси, които излизат от соплото на горелката. А и температурите, които възникват, когато милион амperi се наблъскат в тънкия проводник, и термичните ефекти на ударните вълни при кумулативния взрив — всичко това плазмата оставя далеч зад себе си. В сравнение с нея подобни реакции трябва да се смятат за студени, дори за ледени, но ние не ги схващаме така само защото случайно са възникнали от материя, която вече е съвсем изстинала, умъртвена близо до абсолютната нула. Нашето съществуване е отделено от нея само с триста градуса по абсолютната скала на Келвин, докато върхът на тая скала се извисява до милиарди градуса. Тъй че няма да е преувеличено, ако ние отнесем дори най-огнените температури, които можем да добием в лабораторни условия, към явленията от областта на вечното топлинно мълчание.

Първите огънчета на плазмата, които проникнаха в лабораториите, също не бяха особено горещи — двеста хиляди градуса тогава се смяташе за внушителна температура, а милионът беше вече

необикновено постижение. Само че математиката предсказваше, че надеждите, които се възлагат на плазмата, могат да се осъществят само при наистина високи температури, почти звездни. Имам предвид естествено температурата в недрага на звездите; това би трябвало да са необикновено интересни места, макар че за посещението им очевидно още не е настъпило времето.

И тъй, нужни бяха милионноградусни температури. Започнаха да ги достигат; ние също работехме над проблемата и ето какво констатирахме.

С нарастването на температурата бързината на промените, независимо какви, също нарастваше. Даже пламъкът на свещта има кръг от явления, неуловими поради бързината на темпото. Какво да говорим тогава за трептящия огън на плазмата! Трябваше в общи линии да се обърнем към други методи — започнаха да фотографират плазмените разряди, ние също. После Маартенс с помощта на познати оптици и инженер-механици конструира кинокамера — същинско чудо (поне за нашите условия): тя правеше милион снимки в секунда. Няма да говоря за конструкцията ѝ — необикновено остроумна и свидетелстваща за похвалното ни усърдие. Главното е, че ние изпоразвалихме километри филмова лента, но в резултат получихме няколко метра достойни за внимание; и ги извъртяхме при забавяне хиляда, а после десет хиляди пъти. Не забелязахме нищо особено, освен това, че някои припламвания, смятани дотогава за елементарни явления, се оказаха конгломерати, възникнали вследствие взаимонаслояването на хиляди крайно бързи изменения: но и с това в края на краищата нашата примитивна математика успя да се справи.

Изумлението ни обхвана едва в онзи ден, когато в лабораторията стана взрив. Това собствено не беше истински взрив, иначе нямаше да останем живи, а просто плазмата в катастрофално малка частица от секундата надви магнитното поле, което я притискаше отвсякъде, и разпиля плътната кварцова тръба, в която беше затворена.

По щастливо стечение на обстоятелствата кинокамерата, която снимаше експеримента, оцеля; оцеля и филмът. Взривът продължи само милионни части от секундата, а после остана само пепелище, от което по всички страни хвърчаха капки разтопен кварц и метал. Наносекундите на взрива се запечатаха на нашата филмова лента и това зрелище няма да забравя до смъртта си.

Непосредствено преди взрива шнурът на плазмения огън, дотогава цял и практически еднороден, започна да се свива на равни интервали, сякаш го дърпаха като струна, а после се накъса, превърна се във верижка от кръгли зърна, престана да съществува като цяло. Всяко зърно растеше и се променяше, тия капчици атомна плазма загубиха яснотата на очертанията си, от тях изпълзяха израстъчета, които пораждаха следващата генерация капчици; после всички те се втурнаха към центъра и образуваха сплесната сфера, която се свиваше и разпускаше, сякаш дишаше, и в същото време протягаше за разузнаване огнени пипалца с трептящи краища. После настъпи мигновен (дори и за нашата филмова лента) разпад, изчезна всякакъв порядък и се виждаше само порой от огнени пръски, които разсичаха зрителното поле — докато всичко не потъна в пълен хаос.

Няма да преувелича, ако кажа, че ние превъртахме тая лента едва ли не сто пъти. После, признавам, това беше мое хрумване — ние поканихме (не в лабораторията, а в квартирата на Ганималди) един авторитетен биолог, дълбокоуважавана знаменитост. Не му казахме нищо предварително, не го предупредихме за нищо — просто взехме средата на този филм и го прожектирахме на уважаемия гост със съвсем обикновен апарат; само поставихме тъмен филтър на обектива, вследствие на което пламъкът на снимките избледня и можеше да се види как някои предмети са твърде ярко осветени отвън.

Професорът изгледа филма и когато запалихме отново светлината, изрази вежливо удивление — защо ние, физиците, сме се занимавали с толкова далечни от нас неща, какъвто е животът на инфузориите. Аз го попитах дали е уверен, че наистина е видял колония инфузории.

Като сега помня насмешката му.

— Снимките бяха недостатъчно ясни — заяви иронично той — и ако ми позволите да го кажа, те не са направени професионално. Но мога да ви уверя, че това не е артефакт^[1]...

— Какво разбирате под този термин? — попитах аз.

— Артефактум е нещо, създадено изкуствено. Още по времето на Шван са се развличали да имитират живи същества чрез пускането на няколко капки хлороформ в провансалско масло. Тези капки извършват амебообразни движения, пълзят по дъното на съда и дори започват да се делят, ако се промени осмотичното налягане при полюсите. Но това

е чисто външно повърхностно сходство и това явление има толкова общо с живота, колкото манекенът от витрината с човека. Защото нали всичко се решава от вътрешния строеж, от микроструктурата. На вашия филм се вижда, макар и неясно, как се извършва деленето на тези едноклетъчни. Аз не мога да определя вида им и дори не гарантирам, че пред мен не са просто клетки от жива тъкан, които продължително време са били отглеждани в изкуствена хранителна среда и са били подложени на въздействието на хиалоронидаза, за да се разединят, за да бъдат разлепени. Във всеки случай това са клетки, доколкото те притежават хромозомен апарат, макар и повреден. Средата очевидно е била подложена на въздействието на някакъв канцерогенен препарат, нали?

Ние дори не се спогледахме. Постарахме се да не отговаряме на неговите все нови и нови въпроси. Ганималди помоли госта да види още веднъж филма, но това не стана, вече не помня поради какво — може би професорът бързаше, а може би мислеше, че зад нашето мълчание се крие някаква игра. Действително не помня. Тъй или иначе, той си отиде и в мига, когато вратата се затвори зад тази знаменитост, ние се спогледахме един друг съвършено слисани.

— Слушайте — казах аз, преварвайки останалите, — смятам, че сме длъжни да поканим още един специалист и да му покажем филма изцяло, без изрязване. Сега, когато ние знаем за какво става дума, това вече трябва да бъде някой тесен специалист — именно по едноклетъчните.

Маартенс предложи един от университетските си познати, който живеел наблизо. Но той беше вече заминал, върна се едва след седмица и тогава дойде на старателно подготвения сеанс. Ганималди не се реши да му съобщи в какво се състои работата. Просто му показа целия филм освен началото, защото плазменият шнур, който се разпадаше на трескаво пулсиращи капки, би го накарал да се замисли твърде дълбоко и би отвлякъл вниманието му от по-нататъшните кадри. Затова ние му показахме сега края, тази последна фаза на съществуване на плазмена амеба, когато тя се разлива на всички страни като избухващ снаряд.

Този биолог беше доста по-млад от първия и затова не се отличаваше с такава самоувереност; и при това очевидно имаше добро отношение към Маартенс.

— Това са някакви дълбоководни амеби — каза той. — Тях ги разкъсва вътрешното налягане, когато започва да спада външното. Също както става с дълбоководните риби. Те не могат да бъдат извадени от дъното на океана — загиват, разкъсани отвътре. Но откъде имате тия снимки? Спуснали сте камерата в океанските гълбини ли?

Той ни изгледа с нарастваща подозрителност.

— Изображението е неясно, нали? — скромно забеляза Маартенс.

— Макар и неясно, все едно, интересно е. Освен това делението става някак ненормално. Аз не забелязах добре последователността на фазите. Пуснете ми филма още веднъж, само че по-бавно.

Ние превъртахме филма толкова бавно, колкото беше възможно, но това нищо не помогна — младият биолог не беше напълно удовлетворен.

— Не може ли още по-бавно?

— Не.

— Защо не сте извършили ускорено снимане?

Ужасно ми се искаше да го запитам дали не смята, че пет милиона снимки в секунда е донякъде ускорено снимане, но прехапах устни. Не ми беше до шеги.

— Да, делението се извършва аномално — рече биологът, когато за трети път проследи филма. — Освен това имам впечатлението, че всичко се извършва в среда по-плътна от водата... На това отгоре повечето дъщерни клетки във второто поколение имат нарастващи генетични дефекти, митозата е патологична... И защо те се сливат в едно? Това е много странно. Вие сте направили това с най-низша материя в радиоактивна среда, изглежда? — запита той изведнъж.

Разбрах какво мислеше. По него време много се говореше, че е крайно рисковано да се потопяват радиоактивните отпадъци в херметични контейнери на дъното на океана, защото това можело да доведе до заразяване на морската вода.

Ние го уверихме, че греша, че това няма нищо общо с радиоактивността, и с мъка се откачихме от него — той, намръщен, се вглеждаше втренчено във всеки от нас и задаваше все повече въпроси, на които никой не му отговаряше, защото ние така се бяхме уговорили предварително. Събитието беше твърде необикновено и твърде

значително, за да се доверим на страничен човек — та дори и на приятеля на Маартенс.

— Сега, драги мои, трябва сериозно да поразмислим какво да правим — рече Маартенс, когато останахме сами след тази втора консултация.

— Това, което твоят биолог прие за спадане на налягането, от което се „разкъсвали“ амебите, в действителност е било внезапно спадане на напрежението в магнитното поле — заяви Маартенс.

Ганималди, който до този момент мълчеше, се обади както винаги разумно:

— Смятам, че трябва да продължим експериментите...

Ние си давахме сметка за риска, който поемаме. Вече беше ясно, че плазмата, относително спокойна и поддаваща се на укротяване при температури до милион градуса, някъде малко по-високо от тази граница, преминава в неустойчиво състояние и завършва своето недълговечно битие с взрив, подобен на този, който наскоро разтърси лабораторията ни. Нарастването на магнитното поле довежда до едва доловимо закъснение на взрива. Повечето физици смятаха, че значението на определени параметри се изменя със скок и затова трябва да се създаде съвършено нова теория за „горещ ядрен газ“. Впрочем хипотезите, предназначени да обяснят този феномен, бяха твърде многобройни.

Във всеки случай не биваше и да се мисли за използването на гореща плазма за ракетни двигатели или за реактори. Този път беше признат за погрешен, за път, който води до задънена улица. Изследователите, особено тези, които се интересуваха от конкретните резултати, се върнаха към по-ниските температури. Примерно такава беше ситуацията, когато ние пристъпихме към по-нататъшните експерименти.

При температура по-висока от един милион градуса плазмата е вещество, в сравнение с което един вагон нитроглицерин е детска играчка. Но опасността не можеше да ни възпре. Ние бяхме твърде заинтригувани от нашите поразителни, сензационни открития и бяхме готови на всичко. Друга работа е, че не забелязвахме куп ужасяващи препятствия. Последните следи от яснота, които математиката бе внесла в разпалените недра на плазмата, изчезнаха някъде към един и

половина милиона градуса. По-нататък изчисленията изобщо не довеждаха до нищо — получаваше се пълна безсмислица.

Тъй че оставаше само старият метод на опити и грешки, тоест сляпото експериментирание — поне в първите етапи. Но как да се предпазим от взривовете, които ни заплашваха всяка минута? Железобетонните блокове, най-здравата броня, екраните — всичко това беше пред трошичките материя, нажежена до милион градуса, не по-надеждна защита от лист цигарена хартия.

— Да си представим — казах аз на приятелите си, — че някъде в космичното пространство, при температура близка до абсолютната нула, живеят същества, които не приличат на нас — е, да кажем някакви метални организми — и те експериментират. И че случайно им се удава — не е важно по какъв начин, но им се удава — да синтезират жива, белтъчна клетка. Една амеба. Какво ще стане с нея? Естествено, едва успяла да възникне, тя незабавно ще се разпадне, ще експлодира, останките ѝ ще замръзнат, защото във вакуума съдържащата се в нея вода ще закипи и мигновено ще се превърне в пара, а енергията от белтъчната обмяна също ще се излъчи. Металните експериментатори, които са снимали своята амеба с камери, подобни на нашата, ще успеят да я видят за някаква частица от секундата, но за да запазят живота ѝ, те би трябвало да ѝ създадат съответна среда...

— Искаш да кажеш, че нашата плазма е породила „жива амеба“? — попита Ганималди. — Какво е това — живот, създаден от огъня?

— Какво е животът? — запитах аз, както Пилат Понтийски е политал „Що е истината?“ — Нищо не твърдя. Във всеки случай едно е ясно: космичната пустота и космичният студ са далеч по-благоприятни условия за съществуването на амебите, отколкото земните условия — за съществуването на плазмата. Единствената среда, в която плазмата може да оцелее при температура, по-висока от милион градуса, е...

— Разбирам. Звездите. Звездните недра — рече Ганималди. — И ти искаш да създадеш тези недра в лабораторията, около тръбичката с плазма. Действително няма нищо по-просто... Само като начало ще трябва да запалиш всичкия водород в океаните...

— Това не е задължително. Да опитаме с нещо друго.

— Може би би могло да сторим това иначе — забеляза Маартенс. — Ще взривим тритиев заряд и ще внесем плазмата в сърцевината на

взрива.

— Това не ще успеем да сторим, ти сам го знаеш. Преди всичко никой няма да ти разреши да устройваш водороден взрив, а дори и да ти разрешат, то няма никаква възможност да се внесе плазмата в огнището на взрива. Пък и това огнище съществува само докато ние въвеждаме нови порции тритий отвън.

След този разговор ние се разотидохме в твърде мрачно настроение — положението изглеждаше безнадеждно. Но после отново започнаха безкрайни дискусии и най-сетне изнамерихме нещо, което изглеждаше шанс, или поне смътна сянка от шанс. Най-напред ни беше нужно магнитно поле с необикновено напрежение и звездна температура. То трябваше да стане „хранителен разтвор“ за плазмата, нейната „естествена среда“. Ние решихме да започнем експеримента в поле с обикновено напрежение, а после внезапно да го увеличим десеторно. По изчисления излизаше, че нашата осемстотинтонна магнитна грамада ще се пръсне, или поне намотката ще се стопи, но преди това, в мига на краткото късо съединение, ние ще получим очакваното поле — за две, а може би дори за три стохилядни от секундата. В сравнение с процесите, които протичат в плазмата, това беше значителен период от време. Целият проект имаше явно престъпен характер и естествено никой не би ни позволил да го осъществим. Но това малко ни трогваше. Ние се интересувахме само от едно — да регистрираме явленията, които ще станат в момента на късото съединение и при мигновено следващия ги взрив. Ако ние унищожим апаратурата и не получим и метър лента, нито една снимка, всичките ни действия ще се сведат до акт на унищожение.

Зданието на лабораторията се намираще за щастие на петнадесет мили от града, сред полегати хълмове. На върха на един от тях ние устройохме наблюдателен пункт с кинокамера, телеобектив и цялата електронна апаратура, като всичко това скрихме зад плоча от бронестъкло с изключителна прозрачност. Направихме серия пробни снимки, като употребявахме все по-мощни телеобективи; най-сетне спряхме на този, който даваше осемдесет пъти увеличение. Той имаше твърде малка светлосила, но понеже плазмата беше по-ярка от Слънцето, това нямаше никакво значение.

В този период ние действахме по-скоро като заговорници, отколкото като изследователи. Използувахме факта, че бе настъпило

времето на летните отпуски и приблизително две седмици никой от нас не се мярна в лабораторията. За това време ние трябваше да завършим всичко. Разбирахме, че работата няма да мине без шум, а може би ще има и сериозни неприятности — нали ще трябва да оправдаваме някак си катастрофата; ние дори измислихме твърде правдоподобни варианти на обяснението, които трябваше безспорно да установят нашата невинност. Ние не знаехме дали този отчаян опит ще даде, макар и трошичка, резултат; ясно беше само едно: след взрива лабораторията ще престане да съществува.

Ние измъкнахме прозорците заедно с рамките от тази стена, която беше обърната към хълма, демонтирахме и извадихме защитните прегради пред електромагнита, за да можем от наблюдателния пункт да проследим по-добре източника на плазмата.

Към експеримента пристъпихме на шести август в седем и двадесет сутринта под безоблачно небе и жарко слънце. На склона на хълма, под самия връх, изкопахме дълбок ров. Маартенс седна в него и с помощта на малък портативен пулт, кабелите от който се проточваха до сградата, управляваше електромагнита. Ганималди се занимаваше с кинокамерата, а до тях аз повдигах глава зад насипа, през бронестъклото и мощна стереотръба и се вглеждах в тъмния квадрат на оголения прозорец в очакване на това, което щеше да стане там, вътре.

— Минус 21... минус 20... минус 19... — монотонно, без сянка от емоция произнасяше Маартенс, седнал зад гърба ми сред хаос от кабели и изключватели. В зрителното ми поле беше гъста тъмнина, в центъра на която вибрираше и лениво се огъваше живачната нишка на загорящата се плазма. Аз не виждах нито озарените от слънце хълмове, нито тревата, осяяна с бели и жълти цветя, нито августовското небе над лабораторията, лещите бяха грижливо почернени в краищата.

Когато плазмата започна да набъбва в средата, аз се изплаших, че тя ще разруши тръбичката преди Маартенс рязко да усили полето. Искях да извикам, отворих уста, но точно в този миг Маартенс произнесе „Нула!“

Не. Земята не се залюля, гърмът не изтрещя. Само тъмнината, в която се вглеждах, избледня. Отверстието в стената на лабораторията се изпълни с оранжева мъгла, после тя се превърна в ослепително

блестящо квадратно Слънце — и веднага всичко потъна в огнен вихър; отворстието на стената се увеличи, разпръсна се във всички страни в разклонени пукнатини, излъчващи дим и пламъци и с провлачен грохот, който отекна из цялата околност покривът хлътна сред падащите стени. През стереотръбата вече нищо не можеше да се види, аз отместих поглед и видях врязващия се в небето стълб дим. Ганималди отчаяно мърдаше устни, нещо крещеше, но грохотът все не утихваше, ехтеше над нас и аз нищо не чувах — ушите ми сякаш бяха натикани с памук. Маартенс скочи и вмъкна глава между нас, за да погледне надолу — дотогава той беше изцяло зает с пулта. Най-сетне грохотът утихна. И изведнъж ние възкликнахме — буквално в един глас.

Облакът дим, изхвърлен от взрива, вече се бе издигнал високо, над развалините на лабораторията, които все по-бавно се свличаха на земята сред хоросанен прах. От белите кълбета на тоя прах изплува ослепителен продълговат огън, обкръжен от лъчист ореол — сякаш слънце, изтеглено като змия. Около секунда той вися почти неподвижно над димящите развалини, като се свиваше и разпускаше, после бавно се приземи долу. Черни и червени кръгове плаваха пред очите ми, защото това същество пламтеше със сияние, равно на слънчевото, но аз успях да видя и това, как мигновено изчезва, изпарява се високата трева по пътя му когато то се снишаваше до земята. Огнената змия се движеше към нас ту пълзешком, ту прелитайки, лъчистият му ореол пулсираше, сякаш беше ядро на кълбо от пламък. През бронестъклото нахлу жегата от излъчването. Огнената змия изчезна от зрителното ми поле, но по вибрациите на въздуха над склона, по кълбата дим и сноповете пращящи искри, в които се превръщаха храстите, ние разбрахме, че тя се движи към върха на хълма. Блъскайки се един друг, внезапно обзети от страх, ние побягнахме. Знаем, че аз бягах направо. Невидим огън обгаряше тила и гърба ми, сякаш ме преследваше. Аз не видях нито Маартенс, нито Ганималди, бях като сляп и все тичах напред, докато не се препънах, хлътвайки в една къртичина, и не рухнах на още влажната от нощната роса трева. Дишах тежко, стисках здраво очи и макар че лицето ми бе заровено в тревата, изведнъж през клепачите ми проникна червеникаво зарево, сякаш Слънцето блестеше право в очите ми. Но, честно казано, не съм съвсем уверен дали беше така.

Тук в паметта ми има празнина. Не зная колко време съм лежал в падината. Свестих се сякаш от сън, с лице, притиснато до тревата. Едва успях да помръдна и усетих нетърпима пареща болка в тила и врата, после дълго не се решавах да повдигна глава. Най-сетне рискувах. Лежах в падинката между ниските хълмове; наоколо тревата тихо се полюшваше под ветреца, по нея се свличаха последните капки роса и бързо се изпаряваха на слънчевите лъчи. Тези лъчи ме доизгаряха — разбрах каква е работата едва когато внимателно докоснах тила си и напипах големи мехури от изгаряне. Станах и обгърнах с поглед хълма, на който бяхме уредили наблюдателния си пункт. Дълго не можах да се реша да ида там — беше ми страшно, пред очите ми през цялото време стоеше това пълзящо огнено чудовище.

— Маартенс! — изкрещях аз. — Ганималди!

Инстинктивно погледнах часовника си: беше осем и пет. Допрях го до ухото си — работеше. Взривът беше избухнал в седем и двадесет: по-нататък всичко продължи вероятно около минута. Значи съм лежал три четвърти час в безсъзнание!

Започнах да се изкачвам по склона. На тридесет метра от върха се натъкнах на първата оплешивяла от изгаряне земя. Тя беше покрита със синкава, почти изстинала пепел, като след клада, запалена от някого. Само твърде странна беше тая клада — тя не седеше на едно място. От овъгления кръг се проточваше ивица опожарена земя, около половин метър широка, криволичеше, обточена от двете страни с овъглена и посърнала трева. Ивицата свършваше след поредния кръг синкава пепел. Тук лежеше човек ничком, свил единия крак почти под гърдите си. Още преди да го докосна, разбрах, че е мъртъв. Дрехата, на вид цяла, бе станала сребристосива, а шията му беше в същия невъзможен цвят. Когато се наведох над него, всичко започна да се разсипва от диханието ми.

Отдръпнах се, крещейки от ужас, но пред мен вече лежеше сгърчен, тъмен предмет, едва напоящ човешко тяло. Аз не знаех Маартенс ли е това или Ганималди и не се решавах да се докосна до него, а и разбирах, че той вече няма лице. С огромни скокове се втурнах към върха на хълма, но вече никого не виках. Отново видях пътя на огъня — виеща се, черна като въглен ивица сред тревата, която на места се разливаше до кръг с диаметър няколко метра.

Очаквах да видя втория труп, но никъде го нямаше. Спуснах се до мястото, където беше нашият окоп; от бронестъклото бе останало само стъкла се по склона стъклена кора, прилична на замръзнала локва. Всичко останало — апаратурата, кинокамерата, пултът, стереотръбата — просто беше изчезнало, а самият окоп се бе сринал като под силен натиск отгоре. На дъното му сред камъни и прах проблясваха локвички разтопен метал. Преместих поглед към лабораторията. Тя изглеждаше така, сякаш там бе попаднала огромна бомба. Между изкривените, свличащи се отломки на стените пърхаха едва забележими на слънчевата светлина пламъчета от догарящия пожар. Аз гледах тая картина с почти невиждащи очи, мъчех се да си припомня на коя страна побягнаха моите другари, когато всички изскочихме от окопа. Маартенс беше тогава вляво от мене — значи това, което намерих, навярно е неговото тяло. А Ганималди?

Започнах да търся следите му — безполезно, защото зад предела на изгорените кръгове и ивици тревата вече се бе изправила. Но аз продължих да тичам по склона на хълма докато не намерих още една изгоряла ивица. Започнах да се спускам надолу по нея като по пътечка, тя скриптеше под краката ми... и изведнъж замрях. Овъглената ивица се разширяваше: мъртвата, обгорена трева обкръжаваше пространство, дълго към два метра, с неправилна форма. От едната страна беше потясно, а от другата се разширяваше и се раздвояваше... Цялото приличаше на деформиран, разплескан кръст, покрит с плътен слой тъмни сажди, сякаш тук бавно бе догаряло дървено разпятие. А може би това само ми се е привидяло? Не знам...

От доста време ми се струваше, че чувам далечен, пронизителен вой, но не му обръщах внимание. До мен достигаха гласове на хора — и те също не ме интересуваха. Изведнъж видях дребните човешки фигурки, втурнали се към мен; отначало се проснах на земята, сякаш се опитвах да се скрия, и дори изпълзах от пожарището. Когато бягах по отгатышната страна на хълма, те изведнъж се появиха, пресякоха ми пътя от двете страни. Аз чувствувах, че краката ми не се подчиняват, но това ми беше все едно.

Собствено не знам защо бягах от тях — ако това беше опит за бягство. Седнах на тревата, а те ме обкръжиха. Един се наклони над мене и нещо ми говореше. Казах му, че е по-добре да потърсим Ганималди, че на мен нищо ми няма. Те се опитваха да ме вдигнат, аз

се съпротивлявах, тогава някой ме хвана за плещите и аз изкрещях от болка. После почувствувах бодване и изгубих съзнание. Събудих се в болницата.

Паметта ми е запазена напълно. Аз помня колко време измина от момента на катастрофата. Бях целият обинтован, изгарянията непрекъснато напомняха за себе си с остри болки, които се засилваха при всяко движение — тъй че се стараех да се движа безкрайно внимателно. Впрочем тези мои болнични преживявания, всички трансплантации на кожата, които ми правиха в продължение на месеци — нямат значение. Както няма значение и това, което стана по-късно. Та и нищо друго не можеше да стане. Едва след много седмици аз прочетох във вестника официалната версия за катастрофата. Бях намерили твърде просто обяснение, което само се натрапваше: лабораторията била разрушена от плазмен взрив; тримата учени се опитали да се спасят — Ганималди загинал под развалините на сградата. Маартенс в пламнали дрехи достигнал върха на хълма и там умрял, а аз съм бил обгорен и съм се намирал в тежко шоково състояние. На следите от огъня през тревата въобще не бяха обърнали внимание, понеже бяха изследвали преди всичко развалините на лабораторията. Някой от тях впрочем твърдеше, че тревата подпалил Маартенс, когато се търкалял по нея, опитвайки се да угаси пламналите си дрехи. И тъй нататък.

Считам за свой дълг да разкажа истината независимо от последствията — та макар и заради Ганималди и Маартенс. Твърде внимателно ми дадоха да разбера, че моята версия за събитията се явява следствие шока, така наречената производна илюзия. Още не ми се било възвърнало душевното равновесие. Започнах бурно да протестирам — моето възмущение бе прието като симптом, потвърждаващ диагнозата.

Следващият разговор се състоя приблизително след седмица. Този път аз се стараех да се държа спокойно, аргументирах твърденията си. Разказах за първия снет от нас филм, който би трябвало да се намира в квартирата на Маартенс. Само че търсенията останаха безрезултатни. Досещах се, че Маартенс бе сторил това, което веднъж бе споменал между другото: поставил е кутията с филма в банков сейф. Всичко, което той носеше у себе си, беше напълно унищожено. Значи и ключът от сейфа, и банковата квитанция са

изчезнали безследно. Нашият филм вероятно и до днес лежи в този сейф. По този начин аз загубих играта; но все пак не се предавах и като отстъпиха на настойчивите ми молби, решиха да направят оглед на местопроизшествието. Заявих, че всичко ще се докаже именно там. Лекарите на свой ред предполагаха, че там може би ще се възвърне паметта ми за „истинските“ събития. Исках да им покажа кабелите, които бяхме изтеглили от лабораторията към върха на хълма в окопа. Но и кабели нямаше. Аз твърдях, че ако ги няма, значи някой ги е взел след това — може и пожарникарите, когато са гасили огъня.

Едва там, сред зелените хълмове, под синьото небе, наред с почернелите и буквално сгърчени развалини на лабораторията аз разбрах защо и как е станало всичко.

Огнената змия не е преследвала нас. Тя не е искала да ни убие. Тя изобщо не е знаела за нас, ние не сме я интересували. Родена от взрива, тя се е измъкнала навън, уловила е ритъма на сигналите, които все още са пулсирали в проводниците, понеже Маартенс не беше изключил управляващото устройство. Именно към него, към източника на електричните импулси, се е плъзнало огненото създание — никакво разумно същество, просто слънчева гъсеница, цилиндричен гел от организиран огън... комуто са оставали само няколко секунди живот. За това свидетелствува разширяващият му се ореол: температурата при която е можел да съществува стремително спадала, всеки миг той е губел навярно маса енергия, излъчвал я е и е нямало откъде да я черпи — затова и така конвулсивно се е извивал край кабелите, носещи електроенергия, като ги е превръщал в пара, в газ. Маартенс и Ганималди са се оказали случайно на пътя му: той навярно не се е приближил към тях. Маартенс е бил убит от топлинен удар, а Ганималди, сигурно заслепен от сиянието на плазмата, е изгубил посоката и се е втурнал право в бездната на пламтящата смърт.

Да, огненото създание е умряло там, на върха на хълма, докато безсмислено се е огъвало и гърчело в отчаяни и безплодни търсения на източник на енергията, която е изтичала от него като кръв от жилите. То е убило двама души, без дори да узнае за това. Впрочем овъглените пътечки и кръгове вече бяха обраснали с трева.

Когато аз се намерих там, придружен от двама лекари, някакъв непознат човек (вероятно от полицията) и професор Хилш, вече нищо не можеше да се открие, макар че от деня на катастрофата не бяха

изминали и три месеца. Всичко бе прорасло с трева и мястото, на което бях видял сянката на разпятие също — тревата тук бе израснала особено буйно. Буквално всичко се бе опълчило срещу мен. Окопът наистина се виждаше, но някой го беше използвал като бунище и той беше до върха пълен с извити, ръждясали жезла и консервни кутии. Аз повтарях, че под този куп лежат разтопените останки на бронестъклото. Ние се поровихме в това бунище, но стъкло не открихме. Тоест имаше някакви топчета. Но моите спътници сметнаха, че това са останки от обикновени бутилки, които някой е хвърлил в пещта на централното отопление, счупени предварително. Молих да дадат това стъкло за анализ, но те не направиха това. За мен оставаше само един шанс — показанията на младия биолог и на професора, които бяха видели нашия филм. Професорът беше в Япония и се канеше да се завърне едва през пролетта, а приятелят на Маартенс потвърди, че сме му показали такъв филм, но че там било снето не ядрена плазма, а дълбоководни амеби. Той заяви, че Маартенс категорично е отрекъл пред него, че снимките биха могли да представляват нещо друго.

И това беше самата истина. Маартенс е говорил така, защото ние се условихме да запазим тайната.

По този начин делото се оказа приключено.

А какво е станало с огнената змия? Може би тя е избухнала, когато съм лежал в безсъзнание, а може би тихичко е приключила своето мимолетно съществуване. И двата варианта са еднакво правдоподобни.

При все това навярно биха ме пуснали от болницата като безопасен. Но аз бях упорит. Гибелта на Маартенс и на Ганималди ме задължаваше. В периода на възстановяване аз исках множество различни книги. Давах ми всичко, което поисках. Изучих основно цялата соларистика, узнах това, което ни е известно за слънчевите протуберанси и за кълбовидните мълнии. Мисълта за това, че огнената змия се намира в някакво родство с такава мълния, възникна у мене, защото в поведението им имаше нещо сходно. Кълбовидните мълнии (явление все още загадъчно, необяснено от физиката) възникват между мощни електрични разряди по време на гръмотевици. Тези блещукащи нажежени сфери свободно се реят във въздуха, понякога се поддават на течението му и плуват по него, а понякога се движат насреща. Те биват

притегляни от дребни метални предмети и от електромагнитните вълни, особено от ултракъсите — влече ги там, където въздухът е йонизиран. Най-охотно те кръжат около проводниците, по които тече електричен ток. Като че ли се опитват да изпият този ток, но това никак не им се удава. Затова най-вероятно е — поне така смятат някои специалисти, — че те „се подхранват“ с десетметровите вълни чрез канала от йонизиран въздух, когото породилата ги линейна мълния образува.

Изтичането на енергия все пак превишава това количество, което кълбовидните мълнии поглъщат, и поради това съществуването им се измерва в десетки секунди. Те озаряват със синкаво-жълто сияние всичко наоколо и след като покръжат с трепетен и възвишен полет, изчезват в грохота и блясъка на взрива или се стаяват и гаснат почти беззвучно. Естествено те не са живи същества; с живота имат толкова общо, колкото и капките хлороформ, за които разказваше професорът.

А огнената змия, която ние създадохме — жива ли беше тя? На този, който би ме запитал (естествено не да подразни лудия, макар че аз не съм луд), аз честно бих отвърнал: не зная. Въпреки че самата тая неувереност, това неведение таят в себе си възможността за един такъв обрат в нашите познания, какъвто дори и насън не ни се е привиждал.

Съществува, казват ми, само една форма на живот: тази вегетация на белтъчните организми, която ние познаваме, разделена на растително и животинско царство. При температури, отстоящи на само триста мънички деления от абсолютната нула, е възникнала еволюцията и нейният венец — човекът. Само той и подобните му могат да противостоят на тенденцията за хаос, която цари във Вселената. Е, да, постулат, основан на убеждението, че всичко наоколо е хаос и безпорядък — и ужасяващият огън в недрата на звездите, и огнените межди на галактичните мъглявини, които се нажежават от взаимопроникване, и газовите кълба на слънцата... Но, да — говорят тези трезви, разумни и затова винаги безусловно прави хора, — никакъв порядък, никакъв зародиш дори на организация не може да възникне в океана на кипящия огън; слънцата, тия слепи вулкани, из недрата на които възникват планетите (а те само като по изключение, съвсем рядко създават човека) и всичко останало са само мъртвата ярост на изродени атомни газове, сборище на зловещи огньовете, разтърсвани от протуберанси.

Аз се усмихвам, когато слушам тия самовъзхваляващи лекции, продиктувани от сляпа мания за величие. Съществуват, твърдя аз, две форми на живот. Едната от тях, могъща и гигантска, е завладяла целия наблюдаем Космос. Това, което ни ужасява, което ни заплашва с гибел — звездните температури, исполинските мощни магнитни полета, чудовищните вулканични изригвания, — са за тази форма на живот един благоприятен комплекс от условия, нещо повече — необходим.

Хаос, казвате вие? Водовъртеж на мъртвия пламък? Тогава защо астрономите наблюдават по повърхността на Слънцето просто неизброимо множество явления, неразбираеми, но протичащи регулярно? Защо са тъй удивително регулярни магнитните вихри? Защо съществуват ритмични цикли в активността на звездите точно така, както съществуват цикли на обмяната на веществата в един жив организъм? При човека има денонощен и месечен цикъл, освен това в продължение на целия живот в него се борят антагонистичните сили на растежа и умирането. В Слънцето има единадесетгодишен цикъл, а всеки четвърт милиард години то преживява депресия, свой „климакс“, който поражда на Земята ледникови епохи. Човек се ражда, старее, умира — като звезда.

Вие слушате и не вярвате. И ви е смешно. Искате ви се да ме попитате — просто за смях, — че може би аз вярвам в разума на звездите? Допускам, че те мислят? Това аз също не знам. Но вместо да осъждате моето безумие, вгледайте се в протуберансите. Опитайте още веднъж да изгледате филм, снет по време на слънчево затъмнение, когато тези огнени пръски излитат навън и на стотици, на хиляди, на милиони километри се отделят от люлката си, за да извършат чудни и неразбираеми маневри, протягат се, свиват се, непрекъснато менят формата си и най-сетне се разсейват, изчезват в космичната пустош или се връщат в нажежения до бяло океан, който ги е породил. Аз не твърдя, че това са пипалца на Слънцето. Със същия успех те биха могли да бъдат и негови паразити.

Но да допуснем — казвате вие за поддържане на дискусиата, — че този оригинален, макар и претоварен от абсурди разговор не е прекъснал преждевременно, и нека изясним още нещичко. Защо не се опитаме да преговаряме със Слънцето? Ние го щурмуваме с радиовълни. Може би то ще отговори? Ако не отговори, теорията ти ще бъде отхвърлена...

Интересно ми е за какво бихме могли да беседваме със Слънцето? Какви идеи, понятия, проблеми могат да се окажат общи за нас? Спомнете си това, което видяхме в нашия пръв филм. Огнената амеба за милионна част от секундата се превърна в две бъдещи свои поколения. Разликата в темпото също има определено значение. Споразумейте се отначало с бактериите, които живеят във вашия организъм, с храстите в градините ви, с пчелите и цветята — тогава може би ще поразмислите над методиката за информационен контакт със Слънцето.

Ако е така, ще каже най-добродушният от скептиците, всичко ще се окаже просто... няколко оригинални точки на виждане. Твоите възгледи нито на йота не изменят съществуващата действителност, нито сега, нито в бъдеще. Въпросът за това е ли звездата живо същество, е въпрос на споразумение, на съгласието да се приеме такъв термин — и това е всичко. С една дума, разказа ни приказка...

Не, ще отвърна аз. Вие се лъжете. Вие мислите, че Земята е капчица живот в океана на небитието. Че човекът е самотник, че звездите, мъглявините, галактиките той смята за свои противници. Че единствено възможни и достъпни са тия познания, които е добил и ще добие по-нататък той, единният създател на Хармонията и Порядъка, непрекъснато подхвърлян на опасността да бъде погълнат от потока на безкрайността от мъждукащите далечни точки на световите. Но работата стои иначе. Йерархията на активната стабилност е вездесъща. Който иска, може да я нарече живот. На върховете ѝ, на висотата на енергетичното възбуждане съществуват огнените организми. На самата граница, плътно до абсолютната нула, в областта на мрака и застиващото дихание, животът възниква отново като бледен отблясък на онзи, като слабо, гаснещо възпоминание за него — ето, това сме ние. Застанете на тази точка на виждане и се учете на скромност, а заедно с това на надеждата, че някога Слънцето ще стане Ново и ще ни включи в милосърдните си огнени обятия; и когато се върнем по този път във вечния кръговрат на живота, като станем частици от неговото величие, ние ще придобием много по-дълбоко значение от това, което ни се пада в дела на обитатели на ледените сфери. Вие не ми вярвате. Така си и знаех. Сега аз ще събера тия изписани листа, за да ги унищожа, но утре или в други ден отново ще седна на масата и ще започна да пиша истината.

[1] Артефакт — процес или образување, което не е свойствено на организма изобщо, а се появява от самия метод на изследване. ↑

Публикувано във вестник „Орбита“, броеве 41,42,43,44/1973 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.